

אוצרות אורייתא

מהגאון רבי חיים שמרלר שליט"א

ראש ישיבת חיי תורה

פרשת אמור

כמה הקירות בהידור האתרוג

א', הידור מצוה דידיה ועיקר מצוה דחבירו ❖ יש לו רק כזית מצה ולחבירו כלל לא האם יסתפק בחצי שיעור ויהא לשניהם ❖ ב', הידור מצוה אם מעכב ❖ תליא אם הידור מצוה מן התורה ❖ האם בדאורייתא מצאנו בדיעבד ❖ מתי הידור מעכב ❖ ג', הנימורים שנולדים באתרוג מהמשמושים והנענונים ❖ ד', גנב אתרוג מהודר האם יכול להחזיר אתרוג פשוט ❖ ה', אם מותר למכור אתרוג מהודר ❖ אם נחשב העולה ממונו מדין טובת הנאה ❖ בהזיק אתרוג מהודר דמעשר שני ❖ אם תליא בפלוגתת הפוסקים אם הידור מה"ת ❖ ו', הידור אם הוא חובת גברא או חפצא ❖ ז', גזל או הזיק אתרוג מהודר כשעדיין לא היה מחירו גבוה ❖ תשלומי נזיקין אם נחשב כערכו דעכשיו ❖ בקידושין כה"ג ❖ אם יש נפק"מ כשהשויות מחוסר זמן, או מעשה, או מקום ❖ ח', כשרוצה להחזיר האתרוג אחר החג

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וּגּו' (כ"ג, מ).

א', הידור מצוה דידיה ועיקר מצוה דחבירו

יש לחקור במי שיש לו מעות לקנות אתרוג מהודר ולחבירו אין מעות כלל לקנות גם אתרוג פשוט, ויהיה במקום שלא יוכל לצאת המצוה אם לא יקנה, מה יעשה, האם תליא במה שכתב במג"א (ריש סי' תרע"א) בנר חנוכה דאם יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין לו כלל, מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא אין צריך אלא אחד, ובמחזה"ש מבאר דהיינו שחבירו דר בבית אחר, ולכן טוב שהוא לא ידליק אלא נר אחד שבזה יוצא מעיקר הדין ויתן לחבירו המותר שגם הוא ייצא מעיקר הדין, דזה עדיף משידליק הוא ויוסיף כדין מהדרין, ולעומת זה חבירו לא ייצא כלל, אם גם בד' מינים הדין כן דאם לחבירו לא יהיה כלל עדיף שהוא ייצא יד"ת באתרוג פשוט וגם לחבירו יהיה, מאשר שהוא יצא חובת הידור, וחבירו כלל לא, או דילמא בד' מינים דכתיב ביה הדר אפילו להשיטות דהוא מדין הידור דזה אלי ואנוהו חמור טפי ובודאי לדעת הסוברים דהידור מצוה בד' מינים מעכב.

יש לו רק כזית מצה ולחבירו כלל לא האם יסתפק בחצי שיעור ויהא לשניהם

ובכה"א גוונא יש לדון בנוגע למצה בפסח, ויתכן לשאול באופן שהיה לאחד רק כזית מצה ולשני כלל לא, האם עדיף שיחצה ויתן מחצית הכזית לחבירו ובאופן זה יהא לשניהם על כל פנים חצי שיעור דלדעת כמה אחרונים אמרינן חצי שיעור במצוות, או עדיף שהוא יקיים המצוה בשלימות וחבירו כלל לא.

ובשערי תשובה (סימן תפ"ב) כתב בשם שו"ת בית יהודה (סימן נ"ח) שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא להם אלא כזית מצה בצמצום מי קודם, וכתב שיש לפשוט

אורייתא

כמה הקירות בהידור האתרוג

אוצרות

ממתני' דיומא (כב.) בזמן שהם מרובים רצים ועוליין בכבש, הכא נמי הכל תלוי בכל דאליס גבר, וכתב השע"ת ולא נהירא דבכה"ג הוה ליה מצה גזולה ואפילו אין בו שוה פרוטה מ"מ הא דבעינן לכם במצה לאו משום מצוה הבאה בעבירה הוא אלא משום דילפינן לחם לחם מחלה דכתיב עריסותיכם להוציא את הגזול, וא"כ כל שהוא גזול ואינו שלו אפילו אין בו שוה פרוטה לא נפיק, וקצת יש לדחות דאפשר דכיון שאין בו שוה פרוטה דאתיהיב למחילה אין שם גזל עליו כלל, ואמנם כתב שם יותר נראה דהבית יהודה מיירי שהכזית של מצה היה של הפקר ואין לשום אחד מהם זכות בו, ובכהאי גוונא נראה פשוט שמי שבידו לזכות יזכה, ומביא ראיה ממה דאיתא בגמ' (סוף פרק אלו מציאות) שלך קודם לכל אדם, ואפילו בדבר שיש בו משום חיי נפש חיי קודמין, כדאמרין בפרק איזהו נשך דדרש ר"ע בההיא דקיתון של מים מ'וחי אחיך עמך' שחיי קודמין ע"ש, ואם בעסקי גופות כך, בעסקי נפשות על אחת כמה וכמה.

ב', הידור מצוה אם מעכב

בתוס' (ריש פרק לולב הגזול) מיאן בפירש"י שכתב דיבש פסול משום דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו, דהרי אין ואנוהו אלא לכתחילה ולא מיפסל בהכי כדמוכח בפ"ק (יא:): דאמרי רבנן מצוה לאגדו משום שנאמר זה אלו ואנוהו, לא אגדו כשר ע"כ, ובכפות תמרים כתב דאפשר לומר דמש"כ ואנוהו התנאה לפניו במצוות יש דברים שהם לכתחילה כגון אגד ויש דברים שהם לעיכובא כגון לולב היבש פסול, והכתוב מסרו לחכמים לפרש איזה הידור הוא לכתחילה ואיזה הידור הוא לעיכובא, יעו"ש.

תליא אם הידור מצוה מן התורה

ומדברי כמה אחרונים תליא במה שכתבו אם הידור מצוה הוא מן התורה ממש או רק מדרבנן, דבשד"ח (מערכת ז' כלל יב) הביא בזה אריכות גדולה וכתב דדעת השאג"א סי' ז' בתירוק א' נקט שהוא דאורייתא. ובשו"ת שו"מ (מהדו"ג ח"ג סי' לג) תלי ליה בפלוגתת רש"י ותוס' ריש פרק לולב הגזול, ושם כתב דהמשמעות בתוס' הוא שהוא רק מדרבנן, דהרי התוס' כתבו שהוא רק לכתחילה ובדאורייתא ליכא חילוק בין לכתחילה ובדיעבד. ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' קפ"ד) הראה לדעת היש"ש דסבירא ליה דנוי מצוה אינו אלא מדרבנן.

האם בדאורייתא מצאנו בדיעבד

ומה שהביא בשד"ח דהריטב"א בסוכה כתב דבדאורייתא לא שאני לה בין לכתחילה לדיעבד לא ציין איה מקומו, והוא בסוכה (יא: ד"ה ואי רבנן), אך בגוף הענין יש בזה פלוגתא, דהנה בתוס' (זבחים טז, ד"ה מה) כתב דעדות בישיבה או הדיינים בעמידה כשר בדיעבד אע"פ שמן התורה צריך עמידה לדיינים וישיבה לעדים, ומזה דאע"פ שהוא מן התורה יש חילוק בין דיעבד ללכתחילה, ובכסף משנה כתב (הלכות שחיטה פ"א ה"א) בשיטת הרמב"ם דבעינן שחיטת "כל" הסימנים ולא רובם, כתב דבדיעבד כשר ברוב שנים בבהמה ורוב אחד בעוף, אלא דכדברי הרא"ש הנזכ"ל נקטו עוד ראשונים עי' תוס' פסחים (יא, ד"ה קוצרין), [ועי' מש"כ בפר"ח

אורייתא

פרשת אמור

אוצרות

סי' תס"א סק"ה, וע"ע מש"כ הגאון אאמו"ר שליט"א בספרו המאיר דברי אליהו פסחים תנינא (סי' כד סק"ו) אם בהללמ"ס שייך לחלק בין לכתחילה ודיעבד ואכמ"ל].

מתני הידור מעכב

החתם סופר בחידושו ריש פרק לולב הגזול הביא לדברי הכפונ"ת, וכתב דהחילוק מבואר דיש לומר דהמצוה עצמה צריכה הידור הן בד' מינים והן בכתיבת השם הקדוש (גיטין כ, בנוגע להעברת הקולמוס על השם) ובכל המצוות "ומעכב" נמי אבל מי שכבר קנה ד' מינים כולם מהודרים בעצמותן, אין עיכוב שיהדרהו מבחוץ לאגדו בגימוניות של זהב או לאגדו כלל, כמו שמביא קרבן יביא מובחר שבבהמותיו ואפילו שחט כחושה מצוה אפילו בשבת להביא אחרת שמינה משום הידור מצוה כמו דאיתא במנחות (דף פו), יעו"ש. [ומשמע בחתם סופר שקרבן מן המובחר הוא גדר של הידור מצוה וכה"ג יעוין בשפת אמת ריש פ"ט דמנחות מהמגיה דלכך מבחר נדריכם אתי לעכב דהרי לכתחילה נפקא מזה אלי ואנוהו, וכזה כתב גם בהשגות הראב"ד (סוכה יג) על בעה"מ דלר' יהודה בלולב אגד מעכב]. ובסיומא דמילתא כתב החתם סופר דהיכן שמפורש בקרא מעכב כגון בד' מינים דמפורש הדר בעינן נאה לעיכוב וכן בכתיבת השם, אבל בשאר מצוות אינו לעכב. ועוד אפשר, הוי זה אלי, והדר, ב' כתובים בקדושת השם ואתרוג, דבעינן הידור לעיכוב ולא בשאר מצוות שאינו מעכב. וע"ע בשפת אמת (כט: בתוד"ה יבש) שגם רצה לתלות בפלוגתת רש"י ותוס' אם מעכב, ושוב כתב דיש לחלק בין תוספת הידור כגון לאגדו דבזה אין מעכב בדיעבד דהרי האגד הוי רק תוספת ואפשר ליטלו גם בלא זה, אבל במיאוס כמו יבש דאז הידור זה מעכב גם בדיעבד, וגם יש לומר דבאגד כיון שבידו לאגדו לא שייך בו דיחוי מה שאין כן ביבש אפשר לומר דכיון דלכתחילה אינו ראוי גם בדיעבד פסול למ"ד יש דיחוי אצל מצוות, עוד יש לומר דכל הראוי לקיים בו ואנוהו אין הנוי מעכב כדקיי"ל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו יעו"ש.

ג', הנימורים שנולדים באתרוג מהמשמושים והנענונים

בחתם סופר (סוכה לו, ד"ה והנה אתרוג) מחדש דאותם הנימורים שבאתרוג הנולדים על ידי משמוש היד ורוב הנענועים וגם נקלף קצת מקומות מהעור העליון הקליפה החיצונה, זה הוי הדר, כיון שבאו על ידי מצותו זהו הודו והדרו, וקצת ראייה לזה מפסחים (סה:): שבח הוא לזרעו של אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם ע"ש, ובודאי בעלמא כיו"ב בזה הוי הקריבהו נא לפחתך והכא זהו הדרו, וה"נ דכוותי' דרוב פעמים בחולו של מועד כבר נעשה כעין מנומר ממשמוש היד ומ"מ כשר, וכעין גרדומים דאתי משיירי מצוה, וכעין מים משיירי טהרה יעו"ש, ואפשר דהחתם סופר לשיטתו שם (ד"ה במינו) דנוי ויפוי מצוה היינו מה שאמרה תורה ולא מה שנראה בעיני אנשים ולכן כתב שם דאגד לולב היינו דוקא ב' קשרים ולא במה שאנו ממציאים יפויים והידורים (עי' לעיל במש"כ בענין אגד והבאנו כמה ראיות לשיטתו), ולכן הנימורים מכיון שנולדו על ידי עשיית המצוה זהו נוי ויפוי.

ולכאורה נראה דדברי החתם סופר אמורים באופן שמשמש ונענע כדין את הד' מינים דאז הוי הנימורים מכח המצוה, אבל אם ימשמש האתרוג באופן חזק מאוד עד שנימוריו יהיו

אוצרות כמה הקירות בהידור האתרוג אורייתא

מאוד ניכרים אפשר דסבירא ליה להחתם סופר דאין זה נוי מחמת מצוה דהרי אין צריך לעשות כן, ואם כנים הדברים יש ליישב מה שהקשה במועדים וזמנים (ח"ב סי' קכה) דלדעת החתם סופר בלולב שנחלקה בו התיומת או נסדק כהימנך על ידי הנענועים שיהיו כשרים מטעם זה, אך להנ"ל אפשר לומר דמשמוש האתרוג הרי לא יתכן בלעדיו ולכן הנימורים שנולדים מחמתו הוי נוי דמצוה, אבל נענועים מכיון שאפשר באופן שלא יסדק או יחלק שוב לא נחשב הענין מחמת מצוה, שוב התבוננתי דאין צריך לזה דשאני בדברי החתם סופר דאיירי במנומר שפסולו הוא מחמת הדר וע"כ כתב החתם סופר דבכהאי גוונא שבא על ידי משמוש המצוה נחשב כנוי מצוה וכמו שנתבאר לעיל דנוי לא נחשב מה שנראה לעין האדם, אבל בפסולי חסר לדעת הסוברים שאינם מדין הדר בזה לא מתכשר מה שנחלק או נסדק מכח המצוה, ובספר חג האסיף כתב דעדיין צ"ע לדעת הריטב"א סוכה (ל.ב.) דגם פסולי חסר הוא מדין הדר.

ועיין שם שהביא קושית חכ"א דלכאורה לדברי החתם סופר קשה במה דאיתא בגמ' (לה:): דאתרוג של תרומה טהורה לא יטול לחד מפני שמפסיד אתרוג במשמוש היד, הרי לא הפסידה לשיטת החתם סופר, ומיישב דברי החתם סופר אמורים בנוגע למצות לולב אך עדיין לא הותר להפסיד תרומה מכח זה, יעו"ש. ולכאורה אפשר ליישב קושיא זו דחששו למשמוש היד שלא בשעת נטילה דאז יפסידה גם לשיטת החתם סופר. אלא דהנה החתם סופר גופא בשמעתינן כתב דצ"ל למ"ד מפני שמפסידה סבירא ליה דלקיחה על ידי דבר אחר לא שמה לקיחה דאם נאמר דשמו לקיחה הרי יכול לטול של תרומה על ידי דבר אחר יעו"ש, הרי דהחשש הוא למשמוש דשעת מצוה.

ד', גנג אתרוג מהודר האם יכול להחזיר אתרוג פשוט

המשנה למלך (פט"ז ממעה"ק ה"ז) נסתפק במי שקנה אתרוג בדמים יקרים מפני חשיבותו ובא אחד וגנבו ממנו ופסלו, אם מצי גנג פטר נפשיה בנתינת אתרוג אחר כשר אף שאינו חשוב כמו האחר משום דאמר ליה אתרוג זה אי לאו משום מצוה אינו שוה כי אם זוז וכיון שכל חיובי הוא משום דבעי לקיומי מצות ולקחתם לכם כיון שאף באתרוג זה אתה מקיים המצוה כבר נפטרתי מחיובי, או דילמא מצי אמר ליה אנא בעינא למיעבד מצוה מן המוכחר, וכתב דמהר"מ מינץ (סי' קי"ב) הביא ראייה ממה דאיתא בב"ק (ע.ח.) באמר הרי עלי עולה והפריש שור ובא אחר וגנבו דהגנג יכול לפטור עצמו בכבש לדעת רבנן, ובעולת העוף לדעת ראב"ע, והיינו אע"פ שהבעלים טוענים אנא מצוה מן המוכחר בעי למיקם ולכן הפרשתי שור, מ"מ יכול הגנג לפטור עצמו בכבש או בעוף כיון שבזה גם יכול לצאת בו ידי חובתו, אך המשנה למלך דוחה ראייה זו, דשאני בקדשים דאינו ממון בעלים דהא אמרינן (פסחים פט: ורמב"ם פ"ד ממעילה ה"ח) דהמוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום נמצא שאין חיובו של הגנג אלא משום תשלומו של הנודר ולכן פטר נפשיה בכבש או עוף, מה שאין כן באתרוג דהנגול יכול לטעון שיכול למכור מההודר בדמים יקרים כמו שקנאו ונמצא שיש כאן חיוב דמים שהפסידו, וכן דעת החכם צבי (סי' קכ).

אורייתא

פרשת אמור

אוצרות

אם מותר למכור אתרוג מהודר

ובחידושי החתם סופר לגיטין (נד: ד"ה הכהנים) מיישב דעת מהר"ם מיניץ עפ"י מה שמחדש דמכיון שקנה אתרוג מהודר לכבד בוראו מהונו נדר גדול נדר לאלוקי ישראל ואסור למכרו וכן משמע מהראב"ד ורשב"א שבשיטמ"ק שם ומהרמב"ם שם דחידושא הוא דפטר נפשא בכבש דסלקא דעתין דכיון שהפריש שור הוה ליה כאילו נדר לכבד בוראו בשור דוקא, קמ"ל כיון שנגנב שוב יצא ידי חובתו בכבש או עוף, אבל במקום שהמצוה המהודרת קיימת הרי נדר גדול נדר לאלוקי ישראל יעו"ש. והן אמת דצ"ב שיטה זו דאפילו אם נאמר דאסור לו למכרו מטעם נדר גדול נדר לאלוקי ישראל, אבל שוויות דדמים יש לו בו וכשמכרו הרי מכירתו מכירה מה שאין כן בקדשים דמכירתו אינו מכירה, ולדברי החתם סופר יוצא חידוש דאם אחד קנה לעצמו אתרוג מהודר ואח"כ נתיישב בדעתו לתתו לאדם גדול או רבו וכדומה, הרי שאסור לו לעשותו רק אם יתנה בפירוש בשעה שקונה שיוכל להחליפו או לתתו לאחר או אפשר דרק למכרו אסור תמורת דמים, אבל כשנותנו לרבו כדי שרבו יקיים המצוה המהודרת אפשר דמותר, וצריך עיון.

אם נחשב העולה ממונו מדין טובת הנאה

ובביכורי יעקב (סי' תרנ"ו סק"ג) מיישב דברי המהר"ם מיניץ דאף דאין יכול למכור עולתו ושלמיו מ"מ שוה ממון הוא לו מדאמרינן בערכין (כת). מחרים אדם את קדשיו אם נדבה נותן את טובתה ע"ש. הרי שזה שנדר עולה והפריש שור והיה יכול לצאת בש"כ גלי דעת"י שרוצה להקריב דורון לקונו בדמי השור וא"כ עולתו שוה לו כן ועכ"פ גם לאחר שוה שור יותר משה, ואעפ"כ פוטר הגנב נפשיה בש"ה וה"ה באתרוג, ולא מיבעי אי אמרינן טובת הנאה ממון דחשיב עולתו ממון גמור, אלא אפי' לדעת הכס"מ (פ"ז מנדרים) דשיטת הרמב"ם הוא דדוקא לענין נדרים חשיב טובת הנאה ממון אבל בעלמא לא, מ"מ כיון דלענין מחרים חשבינן ליה כממונו וזה הפסידו הגנב כשגנבו לשור ואעפ"כ אין צריך לשלם אלא שה, ה"ה יש לומר לענין גונב אתרוג והפסידו דפוטר נפשו בקטן יעו"ש, [ודומה לזה יעוין באמרי בינה הלכו' דעות סי' נ"ז דאע"פ שטובת הנאה אינו ממון, מ"מ שוה הוא ממון, ולכן מי שנתמנה גזבר לחלק מעות צדקה שיש לו בה טובת הנאה, גם אם נאמר שטובת הנאה אינה ממון, פסולים קרובי הגזבר להעיד על הממון שנתנו לו לחלק דכיון ששוה הוא ממון יש לגזבר נגיעת ממון, (ועי' בתומים סי' ל"ז סק"ד ובנתיבות המשפט סק"ח ובקצות החושן סק"ד)].

בהזיק אתרוג מהודר דמעשר שני

ועי' אור שמח (הלכו' גניבה סוף ה"א) מה שמעורר דהגם שהמשנה למלך והחכם צבי השיגו על מהר"ם מיניץ מ"מ שפתי צדיק יפיקו רצון באתרוג של מעשר שני דקיימא לן דיצא ודין ממון אין לו לר"מ דקיימא לן כוותי', והזיק אחד האתרוג, דיש ללמוד דאינו חייב לשלם אלא דמי אתרוג פשוט כשר ולא דמי מהודר, דהרי במכירה ליתא כדין מע"ש וחזי רק לצאת לבעלים מצוה מן המוכר אבל לא ליקח דמים עליו וכמו בהקדש יעו"ש.

אורייתא

כמה הקירות בהידור האתרוג

אוצרות

אם תליא בפלוגתת הפוסקים אם הידור מה"ת

והנה לכאורה צ"ב טענת הסוברים דסגי בתשלום אתרוג בלתי מהודר ואין יכול לטעון מצוה מהודרת רצונו לעשות, דהרי האריכו האחרונים בדין דהידור מצוה בכלל אם הוא מן התורה או מדרבנן דהרי ילפינן מהפסוק זה אלי ואנוהו וגם אם נאמר כשיטת הסוברים דדין דהדר בד' מינים גם שורשו מדין דהידור מצוה (וכאשר כתבנו לעיל בריש הפרק), אבל להסוברים שהוא מן התורה ובודאי לדעת הסוברים דבד' מינים דכתיב ביה הדר ובודאי הוי מן התורה, נמצא א"כ שבאתרוג שאינו מהודר חסר לו מצות הדר מן התורה, ולמה לא יצטרך לשלם לו מהודר שיוכל לצאת מן התורה גם דין דהדר, והרי החוטף מצוה מחבירו משלם לו עשרה זהובים, והנה הגם שבקרבנות נמי איכא קרא מיוחד להידור עי' מגילה (דף כח), אחד המיוחד שבעדרו, ומ"מ פטר נפשי' בכבש או בעוף, יש לומר דאפשר לחלק דשאני בעולה דהתורה בפירוש כתב בריש ויקרא עולת העוף, וכן עולה בכשבים ובעיזים, ולכן דין הידור הוי ככלל מצות דהוא דין כללי, מה שאין כן באתרוג דההדר קאי על אף המצוה וגם בעני שאין לו דמי אתרוג מהודר בודאי לא יצא חובת הידור, והראוני שבגוף הקושיא כבר כתב בזה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' לג באמצע ד"ה אשר נסתפקת) דלכן נדחה שיטת המהר"ם דשאני באתרוג דכתי' הדר ויכול לומר לי בעינא לקיים כמצות התורה, אבל בקרבן נהו דבעי נאה, אבל עכ"פ אין חפץ לה' אם מקריב שור גדול או כבש כל שהכבש נאה שוה לשור גדול ובכה"ג שפיר יכול לפטור עצמו בשה וכבש.

ו', הידור אם הוא חובת גברא או חפצא

ואפשר לומר בדרך פלפול דמחלוקת האחרונים הנ"ל תליא במהות חיוב דהידור מצוה אם הוא על הגברא או על החפצא, דאם נאמר שהחיוב הוא על הגברא הכוונה שיש חוב על האדם לברר לו אתרוג מהודר ואפי' יש לו כבר יפה יחפש אחר מהודר יותר, ואם הוא על החפצא הכוונה שצריך שיהא לו אתרוג מהודר ואם יש לו כבר יפה אין צריך שוב להדרו, ובזה נ"ל דפליגי הראשונים והובאו בריש תרנ"ו דלשיטת רש"י גם בשני אתרוגים מהודרים יש לו דין דהידור מצוה לקחת את המהודר יותר, ולשיטת ר"ת דוקא אם יש לו אתרוג שאינו הדר בשיעור מצומצם יש לו חוב להדר ולקחת מהודר (ועי' בביאור"ג ובשעה"צ סק"ב דלשיטת ב"י אליבא דרש"י דוקא במזדמן לפניו שני אתרוגים אז יש לו חיוב ההידור, מה שאין כן אם כבר קנה אחת שוב אין לו חיוב לקנות אחר מהודר, ואילו לדעת הגר"א משמע דסבירא ליה לרש"י דגם כשכבר קנה ונזדמן לו להחליף ג"כ צריך להחליף ולהוסיף, וזה רק להחליף אבל לקנות עוד בנוסף למה שיש לו זה לכולי עלמא אין צריך).

ואפשר לומר דלשיטת הסוברים דגם בשיש לו מהודר יש דין דהידור משמע דהחיוב הוא על הגברא, דהאדם צריך לאמץ עצמו ולהדר, ולכן גם אם יש לו אחד מהודר צריך עדיין לקיים מצות הידור לקנות כשליש יותר את השני מהודר יותר, מה שאין כן לשיטת הסוברים דרק כשיש לו פשוט אז יש חיוב למהודר מה שאין כן בשאחד מהודר אין צריך בע"כ משום דהחיוב הוא על החפצא כלומר שיהיה לו אתרוג מהודר ועכשיו שיש לו מהודר אין צריך לחפש אחר מהודר יותר (ולכאורה יהיה גם זה פלוגתת הב"י והגר"א הנ"ל, דלהב"י דרק בנזדמנו לו ב'

אורייתא

פרשת אמור

אוצרות

אתרוגים יש דין דהידור אבל אם כבר קנה אין צריך להחליף, משום דאין החיוב על הגברא רק על החפצא, ולהגרא דהחיוב הוא גם כשקנה שצריך להחליף, משום דהחיוב הוא על הגברא).

ובזה נבוא גם לפלוגתת האחרונים הנ"ל, דהנה אם נאמר דהחיוב הוא על החפצא אפשר שפיר לומר דאתרוג מהודר הרי ששויתו באמת יותר יקר בעצם, דהרי חובת ההידור הוא על האתרוג, ולכן אם פגם לו אתרוג מהודר צריך לשלם לו מהודר, דהרי גזל לו שויות דדמים מרובים בפועל, וזה שיטת המשנה למלך, ואילו שיטת מהרמ"מ ודעימיה דיכול לפטור עצמו באתרוג פשוט משום דסבירא ליה דההידור הוא חובת גברא, וממילא אין האתרוג מקבל שויות יותר עבור שהוא מהודר, דהחיוב הוא על האדם ובה ניחא מש"כ המשנה למלך לצד זה דאין צריך לשלם לו מהודר, דיכול לומר לו לנגזל, אתרוג זה אי לאו משום מצוה אינה שוה כי אם זוז, ולכאורה קשה, דהרי המצוה הוא באמת לקחת מהודר וזה שוה יותר, אלא דכנ"ל דמכיון שחובת ההידור הוא על הגברא, יכול הגנב לטעון כנ"ל דהאתרוג בפועל לא שוה יותר מכח זה.

ז', גזל או הזיק אתרוג מהודר כשעדיין לא היה מחירו גבוה

ויש לחקור כשהזיק או גנב אתרוג מהודר זמן טובא קודם סוכות שאז עדיין המחיר נמוך, והניזק טוען דזמן מועט קודם לסוכות מאמיר מחיר המהודר והיה יכול להמתין עד אז ולמכרו במחיר הגון, וכמו כן מה הדין כשהבעלים טוענים שיכול לקחת האתרוג למקום שנמכר במחיר רב יותר, וכגון שבחול"ל נמכר אתרוגי ארץ ישראל בתשלום גדול יותר ממה שנמכר בא"י אם יכול לטעון טענה זו שיכול היה למכרו ביוקר רב.

והמקור הוא בגמ' ב"ק (דף ז), אי שקול כדינך שקול ואי לא וכו' כיוקרא דלקמיה, ומשמע מסוגיא זו לדעת אביי דיכול לשום המקור כיוקרא דלקמיה, וכן הדין בכתובות אשה למסקנת הגמ' דליכא טענה של הרעת כח דדינה בזיבורית, אך זה רק אם התובעים רוצים לקבל שלא כדין, כמו נזקין בבנינונית, וכתובות אשה בעידית ובנינונית דאז יכול הנתבע לתת להם כיוקרא דלקמן, וברש"י בהך דהיו לו בתים ושדות, ללישנא קמא, בד"ה זבין כדהשתא, דעני לא הוי הואיל וביומי דניסן שוות קרקעותיו מאתיים, ועשיר נמי לא הוי הואיל ולכולי עלמא נמי לא הוי שוין השתא מאתיים, ומשמע דלמעשה מעריכין את נכסיו כביומא דניסן דלכן לא הוי עני, דאי לאו הכי הוה ליה לרש"י למימר דעשיר לא הוי משום דהרי עתה אין שוה קרקעותיו מאתיים, ולמה איצטריך רש"י למיכתב דלכולי עלמא לא הוי שוין, והעירו האחרונים מהך דקיימא לן דבהקדש אין לך אלא מקומו ושעתו, ויש ראשונים בקידושין י"ב, שכתבו דה"ה למקח וממכר עי' רשב"א שם, והמ"מ בהלכו' אישות פ"ד הי"ט מביאו, וצריך ביאור בהיזקות אם צריך לשלם כיוקרא דלקמיה.

תשלומי נזיקין אם נחשב כערכו דעכשו

ונביא פלוגתת הקצות והנתיבות (בחומ"מ סי' ש"ד ס"ה), דהנה שם מבואר שיטת רש"י ותוס' בסבל שנשא חבית יין ושיכרה, דאע"ג ששיכרה ביום ג' למשל שמחיר היין נמוך, חייב לשלם כמחיר של יום א' שאז המחיר גבוה דהוי יום השוק, והנה בקצות החושן סק"א תמה ע"ז דהרי

אוצרות כמה הקירות בהידור האתרוג אורייתא

כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה, ומיישב דזה דוקא כשאינו ידוע אם יתייקר לאחר זמן דמשלם כשעת הגזילה, אולם אם ברור שמתייקר לאחר זמן כההוא דיומא דשוקא משלם כיוקרא דלקמיה, מכח דבר הגורם לממון, ואע"ג דקיי"ל דבר הגורם לממון לאו כממון דמי כרבנן דפליגי אר"ש, משום דינא דגרמי מחייב אפי' לרבנן, דרבנן נמי סבירא ליה לאו כממון רק בגונב קדשים שחייב באחריותן דליפטור מכפל, אבל קרן מודו דחייב משום דינא דגרמי וכמו שכתב הרמב"ן בדיני דגרמי, (וכבר ידועים דעת הראשונים דסברו דההבדל בין גרמא לדיני דגרמי הוא בזה דיני דגרמי ברי הזיקא ולכן חייב, וגרמא לא בריא הזיקא ולכן פטור). וחיליה דידיה דבכהאי גוונא דלקמיה חזי הוי כגורם לממון, הוא ממה שאמרו בפסחים כח באוכל חמץ של הקדש במועד דנחלקו שם אם מעל, ומוקים לה רב יוסף דהמחלוקת תליא בדבר הגורם לממון, וברש"י שם כיון דחזי לקמיה גורם לממון הוי, וצריך עיון ממש"כ (בקצות החושן סי' שפ"ו סק"ז) שנסתפק בשורף חמצו של חבירו בפסח בענין שמותר להשהותו עד אחר הפסח כמו חמץ נוקשה דרבנן, אם השורף חייב בתשלומין דהרי אחר הפסח יהיה שוה, או פטור דהרי עכשיו אינו שוה, ומסיק שם דפטור מכיון דקיי"ל כרבנן הגורם לממון לאו כממון דמי יעו"ש. וצריך עיון דלכאורה דבריו סתראי נינהו דכתב בדבר שבדאי יהיה שוה אח"כ לכולי עלמא צריך לשלם מדיני דגרמי.

ואמנם הנתיבות שם חולק על הקצות, ומקשה דלדבריו יוצא דהמזיק שדה חבירו בתשרי צריך לשלם כיומא דניסן דיקרי טפי דהרי ברור הוא שהשדות מתייקרים ביומא דניסן כבסוגיין (ב"ק ז): ומה שאמרו בחמץ דאזלינן בתר אחר זמן, משום דבפסח עצמו אינו שוה כלל ומחזיקין אותו רק אלאחר זמן מה שאין כן השדות כרגע גם שוות כסף רק פחות מהשויות שלאחר זמן ובכה"ג שפיר שמין כזמן דעכשיו, ולכן מוקים להגמ' בב"מ בהך סבל שנשא חבית דמירי ששברו בפשיעה, ובסי' קע"ו סי"ד בהג"ה מבואר דשותף שמכר קודם זמנו הוי פשיעה וחייב לשלם לחבירו מה שנתייקר אח"כ.

ובחידושי הרי"ם בסוגיין כתב דמה שאמרו שאין לך אלא מקומו שעתו, זה דוקא בדבר שנמצא עתה ג"כ לקנות ולמכור בפחות ולכן שוה כמו עכשיו, אבל מה שהוא זול משום דאין עתה הזמן לקנות וכמו בקרקעות דכו"ע נטרי עד ניסן, ולכן כשירצה למכור בתשרי אין קונה כי אם בזול, זה לא מיקרי שאינו שוה דהרי אין בנמצא לקנות קרקע בזול דהא כו"ע נטרי עד ניסן ובכה"ג שפיר מעריכין כשוויות דלקמיה, וכל שווי הקרקעות הם כמו בניסן שהזמן לקנות ע"ש. והוא שיטה שלישית דלא כהקצות ודלא כהנתיבות, דלהקצות תלוי בדבר שבדאי יתייקר לאחר זמן, ולהנתיבות דוקא בפושע משלם כיוקרא דלקמיה, ואדרבה לדעת הרי"ם יוצא דאם אחד הזיק שדה חבירו שצריך לשלם לו כיוקרא דניסן, דכיון שהזמן הוא לכל העולם בניסן למכירת קרקעות.

🔗 בקידושין כה"ג

והנה יש לעורר מתוס' פסחים כט: דהקשו ממקדש באיסורי הנאה דאינה מקודשת, והרי ערלה וכלאי הכרם אפרן מותר, וא"כ אמאי אינה מקודשת הא באפרן יש שוה פרוטה, ותי' ב'

אורייתא

פרשת אמור

אוצרות

תירוצים, א', דכיון דכמו שהוא עכשיו אין בו שוה פרוטה אזלינן בתר השתא, וכן גבי מעילה לא שייך בו בכה"ג שעכשיו אין בו שוה פרוטה, ואפילו אם דבר הגורם לממון כממון דמי ומעל, לא דמי, דהתם חזי לאחר פסח שהוא כמו בעין. ב', דמיירי כשאין בו שוה פרוטה באפרן (ועי' בתוס' קידושין נו: ד"ה המקדש ודו"ק). ומשמע בתוס' דלתי' א' אם יהיה שוה פרוטה להבא כמו שהוא בעין שפיר אפשר לשום כיוקרא דלקמיה אך בנידון דהתוס' שצריך לשרוף האיסור הנאה אין ראייה ליוקרא דלקמיה דהתוס' איירי בדבר שבמצבו הנוכחי אין שוה כלום וכדי שיהיה לשוה פרוטה צריך לעשותו לבריה חדשה, ואפשר בכה"ג להבין ב' הדרכים, או דלא אזלינן בתר דלקמיה רק בתר עכשיו וכת' א' "דמחוסר מעשה" ניהו, או דאדרבה בכה"ג שמחוסר מעשה אפשר דבאמת אזלינן כדלהלן במצבו מחדש, וכמו שכתב הנתיבות דחמץ שאני שעכשיו אינו שוה כלום וכל שמחזיקין אותו הוא אלאחר זמן, מה שאין כן באופן שאינו מחוסר מעשה כהך ד"כיוקרא דלקמיה דרק "מחוסר זמן" אך לא מעשה, או שיש לחלק דדוקא בקידושין דאדעתא דהכי שיהיה שוה פרוטה באפרן אפשר שלא נתרצתה להתקדש אינה מקודשת, וכ"כ ברשב"א קידושין נו: ואי משום אפרן, הא אינו בעולם ולכי קלי לה הוה ליה כגופא אחרינא ולא זו מה שקידשה בו. וכ"כ בתוס' קידושין נו: בקושייתם דהרי יכולה ליהנות מהאיסורי הנאה שלא כדרך הנאתן, ותי' בתי' הב' דאדעתא דהכי לא סמכה אדעתא יעו"ש.

אם יש נפק"מ כשהשויות מחוסר זמן, או מעשה, או מקום

ומה שכתבנו בדברינו דאפשר שיש לחלק בין שוויות "דמחוסרת זמן" או שוויות "דמחוסרת מעשה" דאם מחוסר מעשה כמו בקידושי איסוה"נ דצריך לשורפן ולעשותן אפר כדי שיהיה להם שוויות אז אין דנים אלא בתר עכשיו, ואם מחוסר רק זמן כהך דסבל ששיבר חבית יין דביום א' היין מתייקר, דנים כיוקרא דלקמיה לדעת הקצוה"ח, ולדעת הנתיבות היכא דפשע, יש לכאורה מקום להביא ראייה מהגמ' שם לקמן דרבי פפא קאמר כל מילי מיטב דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי, והנה לכאורה צ"ב דהרי במקום זה אינו מיטב ואיך נידון למיטב דחשוב במקום אחר, ומשמע לכאורה דמכיון שאינו מחוסר מעשה בגוף הדבר רק שצריך לקחתו למקום אחר הרי שאנו דנים הדבר כיוקרא דמקום אחר לגבי זה דנחשב כמיטב, אך יש לחלק דשאני בהך דרב פפא אפשר דאם אין המטלטלין שוין כלל במקום זה רק במקום אחר אפשר דאין תשלומין דידיה נחשבין כמיטב, ורב פפא איירי בסתם חפצים כדרכו של עולם דיש דברים שנמכרים מהר במקום זה ויש במקום אחר, אך בהמתנת קצת זמן יוכל למוכרן בכל מקום.

ואפשר דהך דרב פפא דכל מיטב דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחרינא, אינו מטעם דמחשבין שוויותו כהמתא אחרינא, אלא חשיבות המטלטלין הוא בזה שהם נסחרים בכל מקום, ואם לא כאן, אז במקום אחר, וזה גופא סיבה דהוי מיטב דאינו קבוע במקומו כקרקע.

אוצרות כמה הקירות בהידור האתרוג אורייתא

והנה יש לחקור מה הדין במטלטלין שיתכן שישבו או יזקו או יופגמו אם יטלטלוהו למקום אחר כמו כלי זכוכית וכדומה, אם גם נחשבין כמיטב ואמינא לפשוט הספק ממה שכתב הרמב"ם פ"ד מאישות הי"ט, והמקור בקידושין יב, המקדש בתמרה מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי, ובגמ' שם דהוי קידושי ספק וכ"כ הרמב"ם שם, אך הרמב"ם מוסיף, יראה לי שאם קידש בתבשיל או בירק שאינו מתקיים וכיו"ב אם לא היה שוה פרוטה באותו מקום אינה מקודשת כלל, דהרי דבר זה אינו מגיע כלל למקום אחר עד שיפסד ויאבד ולא יהא שוה פרוטה, וכתב ע"ז הרה"מ בשם הרשב"א דאפי' ידוע דהוא שוה פרוטה בודאי במדי אינן קידושי ספק שאין לך בכסף אלא מקומו ושעתו.

ומדברי הרמב"ם אפשר ללמוד לכאן דאם דהכלים שנותן לו המזיק יישברו עד הגיעם למתא אחרינא, בפשטות לא נחשבים כתשלומי מיטב, דמכיון שבשעת התשלום הדבר אינו ודאי שיוכל למכרו, איך נוכל להגדירו בגדר מיטב.

ח', כ' כשרוצה להחזיר האתרוג אחר החג

ועי' פרמ"ג סי' תרנ"ו (מ"ז סק"א) בגזל אתרוג שוה הרבה והחזירו לו אחר החג יש לומר דמצי פטר נפשיה כחמ"פ דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך כיון דהשיב הגזילה עצמה וכ"ש בכה"ג שהחזיר האתרוג עצמו לאחר החג אע"פ שלעת עתה שוה רק מעט, ומניח בצ"ע דיש לחלק דרך בחמץ וכדומה הדין כן וכמבואר בחו"מ סי' ס"ג ש"ך סק"ז, מה שאין כן בני"ד יש לומר דלא גרע מגרמי דחייב, והגוזל סחורה מחבירו ביומא דשוקא שוה אלף ולאחר השוק אינו שוה אלא מעט האם נאמר דמחזיר לו סחורתו.

אמנם בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' קלג) כתב בפשיטות דאין לדמות אתרוג לחמץ, דרך בחמץ שגזלו ועבר עליו הפסח יכול לומר לו הרי שלך לפניך דאין ההיזק ניכר דהרי מי יודע אם שהה החמץ בביתו באיסור דילמא נעשה אחר הפסח או ששהה באופן שאין עובר עליו על ב"י דאז מותר לאחר הפסח, מה שאין כן באתרוג שגזלו אינו יכול לומר לו לאחר סוכות הרי שלך לפניך, דהרי הכל יודעים שאתרוג לאחר החג אין לו שיווי מצוה כלל והוי היזק הניכר, וביותר מזה מחלק דשאני בחמץ דיש לו שוויות עצמו של מאכל ולכן גם לאחר הפסח נשאר בעצמותו כמו שהוא מה שאין כן אתרוג דכל שוויותו הוא רק מכח המצוה וכשעבר הזמן של המצוה ניכר הפסידא.

